

BİLİM DÜNYASINDA BİR MODERN ROBIN HOOD: ALEXANDRA ELBAKYAN

N. Ezgi Altınışıık, Alp Öztarhan, Emel Güneş

Çeviri: Alp Öztarhan

ALEXANDRA ELBAKYAN KİMDİR?

Alexandra Elbakyan, 1988 yılında Kazakistan'ın Almatı şehrinde doğdu. Çocukluğunda doğa bilimleri ve bilgisayar programcılığına ilgi duydu. Henüz ortaokul ve lise yıllarında kendi çabasıyla çeşitli programlama dillerini öğrendi. On altı yaşındayken Sci-Hub sitesinin prototipi sayılabilecek bir yazılım geliştirerek ilgi duyduğu sinirbilim kitaplarını ücretsiz indirmeye başladı. Rusya'daki üniversiteleri hedefleyen pek çok arkadaşından farklı olarak üniversite eğitime Kazakistan'da devam etmeye karar verdi ve Kazakistan Ulusal Üniversitesi'nin Bilgi Teknolojileri bölümüne yüksek puan alarak kabul edildi. Burada beyin-bilgisayar ara yüzlerine ilgi duydu ve mezuniyet projesi olarak da bu konuyu seçti. Ancak yazım aşamasında pek çok ihtiyaç duyduğu akademik yayının yüksek ücret talep ettiğini ve bilimsel yayınların ücretsiz erişiminin büyük ölçüde kısıtlı olduğunu fark etti. Kazandığı deneyimle, 23 yaşına geldiğinde Sci-Hub sitesini kurarak dünya çapında pek çok araştırmacının ihtiyaç duyduğu akademik yayını ücretsiz indirmesine olanak sağladı. Bilgilerin serbest edinilmesi ve dolaşımı konusunda çalışmalarını akademik boyuta taşımak isteyen Elbakyan, tarihsel arka planı irdelemek üzere St. Petersburg Devlet Üniversitesi Dilbilim bölümündeki yüksek lisansını 2019 yılında tamamladı.

Alexandra Elbakyan

Öncelikle, bilim insanları olarak bize Sci-Hub altyapısını sağladığınız için teşekkür ederiz. Pek çok bilimci için, özellikle Türkiye gibi düşük gelirli ülkelerde, bilimsel bilgiye erişim oldukça kısıtlı. Buna paralel olarak, Sci-Hub bizim bilimsel bilgiye erişim pratiklerimizi hızla değiştirdi. Sci-Hub erişiminde ülkelerin gelirlerine göre kayda değer bir fark var mı?

Bilmiyorum, çünkü gelirle ilişkisi var mı diye bir araştırma yapmadım. Tek göze çarpan ilişki ülke nüfusu. Hindistan veya Çin gibi en yüksek nüfuslu ülkeler, aynı zamanda en yüksek Sci-Hub istatistiklerine sahipler. Ama yüksek gelirli ülkelerde de Sci-Hub'ın popüler olduğunu söyleyebilirim. ABD, tıklanma sayısına göre her zaman ilk 10 hatta 5 içerisinde. Sci-Hub'ın yalnızca erişim ücretini ödeyemeyen ülkeler için önemli olduğuna dair çok yaygın bir EFSANE var; Bu doğru değil, hatta aslında tersi doğru. Çoğu durumda yüksek gelirli ülkelerden,

düşük gelirli ülkelere göre, daha çok ilgi var. Neden? Çünkü düşük gelirli ülkelerde basitçe pek bilim yok. Bu nedenle de Sci-Hub onları ilgilendirmiyor.

Bilimsel dergilerin yüksek bedelleri ödenmemeli, çünkü meşru değil, basitçe yayıncılara bilgiye erişimi engelleyerek para almalarını sağlayan bozuk bir sistemin eseri. Akademik yayıncılar mevcut durumda toplumu hem para hem de bilgi anlamında soyuyorlar. ABD'de bilim insanlarının bu soruna dair konuşmaya başlaması 1990'lara kadar gidiyor. Bu sorunla ilk karşılaşan ülke onlardı. Bilgiye erişimin açık olması her ülke için önemli. Bunun yalnızca "fakir" ülkelerin sorunu olduğunu düşünmek büyük bir hata.

Dünyada açık-erişim tartışmaları Sci-Hub'dan önce başlamıştı. Ancak bunun dönüşüm yaratma potansiyeli mücadele bağlamında kısıtlıydı. Çünkü yayın

tekellerini durdurabilecek bir güç yoktu. Ancak Sci-Hub alana direkt müdahale ederek, yayın tekellerini çözüm bulmaya zorladı. İki seçenek vardı: Ya Sci-Hub'ı durduracaklardı, ya da Sci-Hub'ın yarattığı ekosistemden kar sağlamaya çalışacaklardı. İlkinin teknik olarak beceremediler. Şimdi ikincisini deniyorlar. Sci-hub'ın akademik yayın süreçlerinde yarattığı paradigma değişimlerini nasıl görüyorsunuz?

Tabii ki, Sci-Hub ortadayken, yayıncılar bilgiye erişimi kısıtlama modeli üzerinden iş yapamayınca, başka modellere geçiş yapmak zorundalar, bahsettiğiniz pahalı açık-erişim dergiler gibi.

Yakın zamanda Nature ve Cell dergilerinin açık-erişim ücretlerini artırdığını gördük. Bunu savunurken de açık erişim ödemelerini bilim insanlarının değil, devletlerin yaptığını söylüyorlar ki bu birçok ülke için doğru değil. Kamu fonlarının böyle suiistimal edilmesine karşı nasıl mücadele etmeliyiz?

Nature ve Cell'de yayın yapmayın! Herkesin en popüler dergilerde yayın yapmaya çabalaması sağlıksız bir durum oluşturuyor. Bazı önde gelen bilim insanları bu konuda seslerini yükseltip araştırmacıları yalnızca Nature, Cell ve Science gibi dergilerde yayınlama deliliğine son vermeye çağırdı. Başka seçenekler var. Örneğin, Nobel ödüllü Randy Schekman "Nature, Cell ve Science gibi dergiler bilime nasıl zarar veriyor" makalesinde fikrini yayınladı:

<https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/dec/09/how-journals-nature-science-cell-damage-science>

Evet, tepedeki dergilere bağımlılığa son verip ayrılmak zor gelebilir, ancak bu sistemin değişmesi gerek.

Özellikle pandemi sürecinde bilimsel bilgiye hızlı ve kolay erişimin ne kadar elzem olduğunu yaşayarak gördük. Birçok bilimsel grup birbiriyle dayanışma halinde çalıştı ve ellerindeki bilgiyi hızla dünyaya açtı. Yayıncılar bile koronavirüs ile ilgili makaleleri ücretsiz erişime açmak zorunda kaldı. Bu bize aslında Sci-Hub'ın bilimsel üretimde nasıl önemli bir rolünün olduğunu da gösteriyor. Pandemi süreci Sci-Hub'a erişimi ne şekilde etkiledi?

Karantinada Sci-Hub'a tekil ziyaretçi sayısı 100.000 kadar arttı. Önceleri 500.000 civarındaydı, 600.000'e yükseldi. Üniversiteler kapalıydı ve araştırmacılar evden çalıştı. Üniversiteniz size bazı abonelikler sağlasa bile, evden bunu kullanmak çok zor ve kullanışsız oluyor; oysa Sci-Hub kullanarak bir makaleye ulaşmak, pek çok bilim insanının söylediği gibi hızlı ve kolay oluyor.

Hesapladığım kadarıyla, korona virüs hakkındaki makaleler, tıbbi dergilerdeki diğer makalelere oranla 10 ila 100 kez fazla okundu.

Akademik yayıncılar kimlik hırsızlığı yaparak, bilgileri kötü niyetli kullandığınızı iddia ediyorlar. Bu konuda bir şey söylemek ister misiniz? Sizin kullandığınız şifreler herhangi bir biçimde kötü niyetli olarak kullanıldı mı?

Üniversiteler, araştırmacılarına ve öğrencilerine, üniversite kütüphanelerine uzaktan erişimleri için parolalar veriyor. Sci-Hub böyle birçok parolayı kullanarak akademik dergileri otomatik olarak indiriyor ve veritabanında saklıyor. Bu parolalar çevrimiçi forumlarda ücretli veya ücretsiz olarak paylaşıyor. Evet, bu hesaplar yasadışı, fakat bence akademik dergilere erişim bu parolalar ile elde edilebilecek en değerli bilgi, zaten bu parolalar başka bir işe de yaramaz. Böyle parolaları, üniversite kütüphanesine girmek ve bazı durumlarda ders programları ve öğrenci notlarını görüntülemek için kullanabilirsiniz. Ben burada gerçek bir tehlike görmüyorum.

Elbette yayıncılar bunu Sci-Hub'a karşı kullanmaya çalışıyorlar, ama şimdiye dek zarar görülmüş herhangi bir gerçek olay gösteremediler.

Dünyada birçok kişi Sci-Hub'ı oluşturabilecek teknik altyapıya sahip. Ancak değil, bu cesur ve tarihsel adımı, Batılı ülkelerden birinin değil de sizin atmış olmanızın koşullarından bahsedebilir misiniz? Eski Sovyet ülkelerinde açık-erişim hareketlerinin daha yoğun olduğunu görüyoruz. Sizce, Sci-Hub, ya da daha genel olarak Libgen gibi oluşumları da katabiliriz, halk için bilim üreten Sovyetlerin mirası olarak görmek makul mu?

Facebook'u oluşturacak teknik yeteneklere sahip de pek çok kişi var, fakat sadece Zuckerberg tarafından yaratıldı. Ben şahsen Facebook'u benim de oluşturabileceğimi düşünüyorum, fakat öyle bir proje yapmayı asla istemezdim: kişiliğime uygun değil. Başka pek çok şey gibi yazılım da yaratıcı ve kişisel, yalnızca teknik değil. Dünyada pek çok iyi programcı bankacılık, finans, e-ticaret gibi alanlarda çalışıyor, çünkü bu alanları korsan bir bilim kütüphanesine oranla daha ilginç ve belki daha karlı buluyorlar. Teknik yeteneklere gelince, çocukluktan beri her zaman bir nevi "bilgisayar dâhisi" oldum. On dört yaşındayken benden daha büyüklerin yaptıklarından daha ileri şeyleri kolayca yapıyordum. Üniversitede tanıştığım birçok kişinin programlama yeteneği benden daha kötüydü. Yani, en iyi yazılımcılardan biriydim ve yine de Sci-Hub'ı zorlayıcı buldum. Elbette dünya üzerinde aynı ya da daha üst yetenekleri olan birçok kişi var ama yine de çok çok fazla değiller ve çoğu da başka alanlarda çalışıyorlar: programcılar Amazon, Google gibi şirketlerde iyi maaşlar alıyorlar.

Öte yandan, geçmişte SSCB'nin mesela ABD'den çok daha az sıkı bir telif yasası olması da elbette önemli. Sci-Hub gibi projeler ABD'de mümkün olamazdı. Ayrıca, SSCB'de bir çeşit bilim ve bilgi kültü olması ve Sovyetler

yıkıldıktan sonra bu kültün kalıntılarının devam etmesi de önemli. SSCB biliminde iyi ülkelerden biriydi ve en iyi zamanlarında Rusça biliminde İngilizceyle bile yarışıyordu. Bunu yapabilen çok dil yok. Sci-Hub'ın kurulduğu zaman, komünizm ideolojisi tamamen düşmüş değildi. Komünizm, paylaşma ve özgür erişim gibi fikirler için gayet iletken. Yine Sci-Hub'ın bir yandan eski SSCB'de bulunurken diğer yandan Batı dergilerine ulaşmak için kullanılan bir araç olması da yine önemli. Neden Batılı şirketlerin telifleriyle uğraşalım? gibi...

Yani, Sci-Hub ve LibGen gibi projelerin eski SSCB'de ortaya çıkışı pek çok etkenin bir kombinasyonu.

Politik duruşunuzu nasıl tanımlarsınız? Sci-Hub'ın arkasındaki felsefe ile politik duruşunuzu nasıl ilişkilendirirsiniz?

Kişisel olarak komünizm hakkında Marksizmle sınırlı olmayan daha geniş bir bakışım olsa da komünizm fikrini seviyorum. Sci-Hub, komünist bir proje. Sci-Hub'un ilk versiyonunda bir "sürpriz yumurta" vardı. Küçük bir çekiç-orak sembolü üzerine fareyi gezdirdirince bir metin çıkıyordu:

Komünist toplumun temelinde üretim araçlarının ortak mülkiyeti ve tüketim kalemlerine özgür erişim vardır.¹⁾

Sitenin bu eski sürümü bu sürpriz yumurta ile birlikte Web Arşivinde bulunuyor:

<http://web.archive.org/web/20130317005840/http://sci-hub.org/>

Komünist ideoloji bilim temeline dayanan bir toplumu hep vurgulamıştı. Şimdi sahip olduğumuz çoğu Bilim ve Araştırma Enstitüsü, SSCB zamanında kurulmuştu.

Komünistler kitlesel eğitim projelerini hayata geçirdiler: yalnızca zenginler değil, herkes okumalıydı. Geçmişte, çocukluktan itibaren çalışmaları gerektiği için sıradan insanların böyle bir şansı olmazken bilim ve eğitim zenginlerin ayrıcalığıydı. Devrimden sonra komünistler iktidara gelince bu sona erdi, artık herkes eşit eğitim hakkına sahipti. Bu, Sci-Hub'ın yaptıkları ile büyük uyum içinde: yalnızca pahalı abonelikleri ödeyebilen zenginlere değil, herkese bilgi sunmak.

Bugün, bilim Elsevier gibi büyük kurumların özel mülkü haline geldi. Sci-Hub'ın amacı bilimi insanlara geri getirmek, çünkü bilim ortak ve herkese ait.

Bir başka argüman da bilimin tanımından geliyor. Bilim, özünde sözcüklerle ifade edilebilen rasyonel bilginin şifrelenmiş halidir. Sözcükler iletişimin araçlarıdır.

1 Çev. Notu: İngilizce'deki orijinal cümlede "free access to article" öbeği kullanılarak kelime oyunu yapılıyor. Orijinal cümle şöyle: The communist society ... is based upon common ownership of the means of production with * free access to articles * of consumption

Yani, iletişim bilime içkindir. İletişimin hedefi de bir şeyi ortaklaştırmaktır, kişiselleştirmek değil. Bilim ve özel mülkiyet çelişirler.

Arka planınız hakkında ne söyleyebilirsiniz? Sovyetler dönemini anımsamıyor olmalısınız. İçinde yetiştiğiniz politik ortam nasıldı? Aslında, sizi bugüne hazırlayan ortamı sormak istiyorum.

SSCB 1991'de düştü, ancak komünist ideoloji her yerde sürüyordu ve güçlüydü. Bugün, 2021'de çok daha zayıf ama bu 30 yıl sürdü. Şahsen benim için "komünizm" sözcüğü hep felsefi manada "iyi" anlamındadır (Plotinus'taki gibi).

Bu ilk etken. Bir diğeri de internet. Web oluşturulduğunda birçok kişi müzik, video, kitap ve başka şeyleri paylaşıyordu. Fakat sonradan bu yasadışı ilan edildi ve İnternetteki bu gibi özgür paylaşımların "telif yasaları" ile peşine düşülmeye başlandı. Pek çok kişi buna itiraz etti, teliflere karşı internet özgürlüğünü savundu. Bakış açımın geliştiği atmosfer böyleydi.

Ekim devrimine dair aile hikâyeleriniz var mı?

Hayır. Devrim çok önceydi. Mesela, büyükannemin anlattığına göre babası devrimde 5-6 yaşındaymış. Ölüm-cül biçimde yaralı bir Beyaz Ordu askeri, başka çocuklarla beraber kaldığı eve girmiş. Çok korkmuşlar ve sobanın arkasına saklanmışlar. İki abisi iç savaşta yer almış ve Çapayev'i tanıdıkları ve hatta onunla dans bile ettikleri ile övünürlermiş (büyük olasılıkla bir efsane). Devrimden sonra Ukrayna'ya, Kiev'e dönmüşler ve büyükannemin babası Rusya'da kalmış.

Şu an ülkenizde herhangi bir politik örgülle bağınız var mı?

Hayır. Birkaç yıl önce Komünist Parti veya Korsan Partisine²⁾ katılmak istedim, ama vatandaşlığım olmadığı için katılamadım.

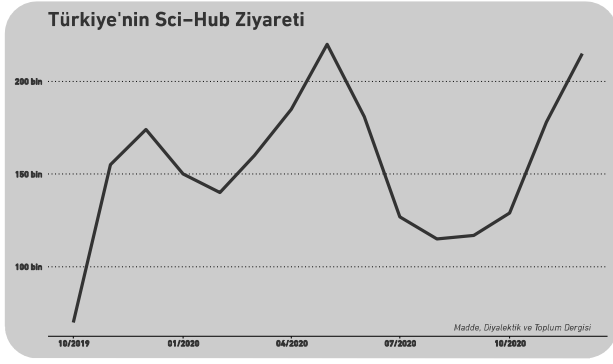
Türkiye'den erişime dair istatistik verebilir misin?

2011'den beri tekil ziyaretçilerin çoğu İstanbul'dan (1,28 milyon) veya Ankara'dan (816.500). Aylık Türkiye'den tekil ziyaretçi sayılarını grafikte de görebilirsiniz. Peki, bu sayılar nasıl?

2017'de Türkiye'de milyon kişi başına 1.380 araştırmacı varmış.³⁾ Bugün bunun yaklaşık 1.500'e çıktığını

2 Telif hakları ve patentler konusunda paylaşımcı bir tutum benimseyen ve alanın şirketler tarafından paylaşılmasına alerji duyanların sesi olmak için kurulmuş siyasi parti. İlk partiler 2006'da İsveç, ABD ve Avusturya'da kurulduktan sonra pek çok ülkede benzerleri kuruldu. Devlet politikalarında ve meclis tartışmalarında da şeffaflık savunuyor. Daha çok liberal politikaların etkisi altında.

3 <https://knoema.ru/atlas/%d0%a2%d1%83%d1%80%d1%86%d0%b8-%d1%8f/%d0%98%d1%81%d1%81%d0%bb%d0%b5%d0%b4%d0%be-%d0%b2%d0%b0%d1%82%d0%b5%d0%bb%d0%b8-%d0%b2-%d0%9d-%d0%98%d0%9e%d0%9a%d0%a0>

Türkiye'den Sci-hub'ı ziyaret edenlerin sayısı.

düşünsek, 82 milyon kişiye 123.000 araştırmacı eder. Demek ki Sci-Hub kullanan bilim insanları yüzde yüzden fazla! Sci-hub'ı yalnızca bilim insanları kullanmıyor. Doktorlar ve hastaları hastalıklar hakkında bilgi almak için kullanıyor. Meraklı insanlar, öğrenciler, gazeteciler ve diğerleri de kullanıyor. Bu nedenle yüzde yüzün altındadır gerçekte, ama yine de bunlar iyi sayılar.

Hindistan'da Sci-Hub'a dair neler oluyor? Sürmekte olan davalardan haberdarız ve bilim insanları bu davalara karşı direniyor. Son durum nedir? Potansiyel iyi bir karar başka ülkelerde emsal oluşturabilir.

Genelde herhangi bir ülkedeki mahkemelerden haberdar olmuyorum. Mesela, Fransa'da Sci-Hub'a dava açıldığını web sitesine erişim engellenince haberlerden öğrendim. Diğer ülkeler için de durum benzer. Bu kez, duruşmadan yalnızca 3 gün önce (21 Aralık), Delhi Yüksek Mahkemesi'nde duruşma olacağına dair belgeleri eposta yoluyla aldım. Yayıncılar, bütün Sci-Hub adresleri ve eğer yeni adres açılırsa onlar için hemen engelleme talep etmişler. Kötü haberi Twitter'dan paylaşınca Hindistanlı araştırmacıların büyük bir tepkisine sebep oldu. Pek çoğu Twitter'da kaygılarını dile getirdi, bazıları hükümete erişimi engellememe çağrısında bulundu, hatta beni mahkemede temsil etmeyi öneren avukatlar iletişime geçti. Sonunda 24 Aralık'ta mahkemeye çıktılar, Sci-Hub yasaklanmadı ama bizden istenen bazı belgeler için duruşma Şubat'ta bir tarihe ertelendi. Kararın Sci-Hub lehine olacağı yönünde büyük bir umut var! Hindistan mahkemesinde birkaç yıl önce öğrencilerin kullandığı bir fotokopiciye karşı dava açılmıştı ve karar lehlerine çıkmıştı.

Sci-Hub Twitter hesabı yakın zamanda kapatıldı. Sizinle iletişime geçtiler mi? Bunun resmi nedeni nedir? Ve neden şimdiye dek kapatılmadı da şimdi kapatıldı? Bu hesabı uzun süredir kullanıyorsunuz.

Evet. Durup dururken oldu. Resmi neden Sci-Hub hesabının bazı Twitter politikalarını ihlal ettiği idi, özellikle "sahte mal" politikası. Bu kadar. Başka detay yok, ama kararın nihai olduğu ve geri çekilemeyeceğini bildirdiler. Yasak, pek çok Hindistanlı araştırmacının akademik yayıncıları Twitter üzerinden protesto etmesinin hemen ardından geldi. Yani, ilk nedeni akademik ya-

yıncıların Twitter hesabını tehlikeli görüp, Twitter'dan yasaklamasını istemeleri olabilir. Sci-Hub'ın Twitter hesabı, Nature ve diğer yayıncılardan daha popülerdi.

Bir diğer neden siyasi olabilir. Ocak'ın 6'sında ABD'de protestolar oldu ve Twitter Donald Trump'ın hesabı dâhil olmak üzere pek çok hesabı kapattı. Sci-Hub'ın Twitter hesabı da aynı zamanda kapatıldı! Bildiğiniz gibi, ABD devleti benim Rus ajanı olduğumdan şüpheleniyor. Sci-Hub'ın Twitter sayfasına iliştilmiş büyük bir Lenin'li afiş vardı. Ama tam nedeni bilemiyoruz.

Sci-Hub için bağışlar dışında biz ne yapabiliriz?

Yaygınlaştırm, duymayan kalsın! Bilim ve daha genel olarak bilgiye ulaşmak konusundaki büyük sıkıntıdan birçok insan haberdar değil. Temasta kalalım, böylece özel bir yardım gerekirse sizi de haberdar ederim.